

Od autorky bestsellera *Jediná žena v miestnosti*

JEJ
SKRYTÁ
GENIALITA
MARIE
BENEDICT

Príbeh brilantnej vedkyne, ktorú počas
jej krátkeho života svet prehliadal

Ljndeni

Jej skrytá genialita

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Marie Benedict

Jej skrytá genialita – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

JEJ SKRYTÁ
GENIALITA

MARIE BENEDICT

JEJ
SKRYTÁ
GENIALITA

Ljndeni

Marie Benedict: *Her Hidden Genius*

Copyright © 2022 by Marie Benedict

Cover and internal design © 2022 by Sourcebooks

Cover design by Sandra Chui

Cover images © Joanna Czogala/Arcangel

Translation © Denisa Jahičová, 2022

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2022

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať za účelom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-2780-8

ISBN e-knihy 978-80-566-3223-9 (1. zverejnenie, 2023) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-566-3224-6 (1. zverejnenie, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-566-3225-3 (1. zverejnenie, 2023) (mobi)

PRVÁ ČASŤ

PRVÁ KAPITOLA

3. februára 1947

Paríž, Francúzsko

V SKOROM RANNOM VZDUCHU SA NAD SEINOU VZNÁŠA riedka hmla. *Zvláštne*, pomyslím si. *Nie je žltá ako opar, ktorý sa drží nad zakalenou Temžou doma v Londýne, ale je modrá ako drozdie vajce.* Je možné, že opar – ľahší než hmla, s menším počtom molekúl vody a nižšou hustotou – v sebe odráža čistejšiu Seinú? Žasnem nad stretnutím oblohy a zeme, ktoré je úchvatné aj v zime, pričom nad tenkými chuchvalcami oblakov sa týčia veže katedrály Notre Dame. Otec by povedal, že nebo sa skláňa k zemi, ale ja verím vo vedu, nie v Boha.

Strasiem zo seba myšlienky na rodinu a snažím sa jednoducho si vychutnať prechádzku z môjho bytu v šiestom *arrondissemente* do štvrtého. S každou ďalšou ulicou sa kaviarne na ľavom brehu, ktorých stoly na chodníku sú obsadené aj v skoré februárové pondelkové ráno, vzdalujú, a keď prekročím Seinú, vstúpim do usporiadaného, elegantného sveta pravého brehu. Hoci sú medzi oboma obvody rozdiely, oba sú zjazvené vojnou – budovy sú mierne poškodené a obyvatelia ustavične obozretní. Rovnako je to aj u nás, hoci v Paríži sa zdá, že väčšiemu náporu čelia skôr obyvatelia než ich stavby; možno sa medzi nimi stále vznáša príznak nacistickej okupácie.

Do mysle sa mi vkráda nebezpečná, znepokojujúca otázka, ktorá nemá merateľný vedecký základ, tým som si celkom istá. Keď nacisti zastrelili nevinných francúzskych občanov a bezúhonných židov,

prešli cez obeť molekuly nemeckých vojakov, ktorí nabíjali svoje zbrane? Čo ak je Paríž nielen posiaty fyzickými pozostatkami vojny, ale aj presiaknutý mikroskopickými vedeckými dôkazmi o nepriateľoch a obetiach, zmiešanými spôsobom, pri akom by sa nacisti zhrozili? Boli by zvyšky Nemcov a židov identické, keby ich niekto podrobil dôkladnej analýze?

Pochybujem, že práve takéto skúmanie mal na mysli francúzsky fyzik Jean Perrin, keď v roku 1926 dostal Nobelovu cenu za dôkaz existencie molekúl. *Len si predstav, pomyslí si a pokrútim hlavou, že ešte pred dvadsiatimi rokmi bola samotná existencia podvesmíru, na ktorý sa teraz sústreďujem pri práci celý čas, len predmetom diskusií.*

Zastanem, keď sa priblížim k Laboratoire Central des Services Chimiques. Som zmätená. Žeby bola táto budova skutočne ctihodná chemická inštitúcia? Pokrýva ju patina veku, ale nevyžaruje z nej úctyhodnosť a vznešenosť, akú by som očakávala od organizácie, ktorá sa stará o vynikajúce a inovatívne výskumy. Stavba pôsobí ako akákoľvek vládna budova kdekoľvek na svete. Keď stúpam po schodoch k hlavnému vchodu, takmer počujem, ako otec kritizuje moje rozhodnutie: *Tvrdá práca a zanietenosť pre vedu je chvályhodná, no prečo musíš prijať miesto v Paríži, v meste, ktoré sa ešte vždy vyhrabáva z ťarchy okupácie a zo strašnej straty? V meste, kde nacisti – stálo ho značné úsilie vysloviť to slovo – kedysi vládli a zanechali za sebou stopy zla?* S námahou vyženie otca zo svojich myšlienok.

„*Bonjour,*“ pozdravím recepcnú po francúzsky. „*Je m'appelle Rosalind Franklin, et j'ai un rendez-vous.*“

V mojich ušiach znie môj hlas zachrípnuto a francúzština strojene. No elegantne oblečená mladá žena – pery má jasne červené a štíhly pás jej obopína hrubý kožený opasok – odpovedá s ľahkosťou a prívetivým úškrnom. „*Ah, bienvenue! Monsieur Mathieu vous attend.*“

„Čaká na mňa sám *monsieur* Mathieu?“ vyhrknem pred ňou, na chvíľu zabudnem, že by som si mala zahryznúť do jazyka. Bez tejto pauzy a dôkladného zváženia svojich slov môžem byť vo vyhrotenej-

šom prostredí vnímaná ako strohá, dokonca útočná. Predpokladám, že za tieto moje vlastnosti môže detstvo s rodičmi, ktorí povzbudzovali do konverzácií a debát dokonca aj svoju dcéru, a otec, ktorý bol odborník na obe.

„Áno, sám *monsieur* Mathieu!“ ozve sa hlas z druhej strany vstupnej haly a ja sa obzriem a vidím, ako ku mne kráča známa postava s vystretou rukou. „Nemohol som predsa dovoliť, aby našu najnovšiu *chercheur* nikto náležite neprijal, však? Je mi potešením privítať vás v Paríži.“

„Aká nečakaná česť, pane,“ odvetím vedúcemu výskumnému pracovníkovi z ministerstva obrany, ktorý má prsty vo veľkej časti vládneho vedeckého výskumu tejto krajiny, a pomyslím si, ako nádherne znie moja pozícia *chercheur* – čo znamená výskumník alebo výskumníčka – z úst rodeného Francúza. Aj keď na papieri nevyzerá tak vznešene ako moja bývalá funkcia asistentky výskumného pracovníka v Britskej asociácii pre výskum využitia uhlia, *chercheur* znie neskutočne exoticky. „Určite som nečakala, že vás uvidím hneď prvý deň.“

„Ste chránenkyňou mojej drahej priateľky *madame* Adrienne Weillovej a nerád by som čelil jej hnevu, keby som ju sklamal,“ prednesie s krivým úškrnom a ja sa usmejem na prekvapivo uličníckeho džentlmena, známeho v rovnakej miere svojou vedeckou šikovnosťou ako podzemnou vojenskou službou v odboji. Moje priateľstvo s Adrienne, francúzskou vedkyňou, ktorá sa so mnou skamarátila, keď som študovala na Cambridgei, mi prinieslo mnoho nečakaných výhod, pričom jednou z najvýznamnejších bolo práve zoznámenie s *monsieur* Mathieuom, ktoré prišlo v najnaliehavejšom a najpotrebnejšom čase.

„S *madame* Weillovou ste sa o mňa príkladne postarali,“ odvetím a spomeniem si na mnohé láskavosti, ktoré mi za tie roky preukázala. „Vy ste mi zabezpečili toto miesto a ona mi našla byt.“

„Mimoriadna myseľ si zaslúži mimoriadnu starostlivosť,“ povie, úsmev mu však zmizne a jeho tvár zväžnie. „Po tom, čo som videl, ako ste predniesli výsledky svojej štúdie v Kráľovskom inštitúte v Londýne,

šikovne ste ňou vniesli poriadok do neusporiadanej ríše uhlia a potom ste rovnako pohotovo opravili merania röntgenových diagramov druhého prednášajúceho, som vám u nás musel ponúknuť miesto. Ako by sme si mohli nechať ujsť príležitosť mať na našej palube *chercheur* s takým suverénnym pochopením pre *trous dans le charbon*?" Odmŕľí sa, potom sa mu na tvári opäť objaví úsmev a dodá: „Alebo diery v uhlí, ako som vás ich počul nazvať.“

Srdečne sa zasmejte pri použití môjho výrazu v súvislosti so spomienkou na diery v prejave druhého prednášajúceho a mne sa nesmierne uľaví. Lebo keď som sa postavila na konferencii v Kráľovskom inštitúte, aby som poukázala na chyby v údajoch prednášajúceho, nie všetci reagovali priaznivo. Dvaja vedci v publiku ma vyzvali, aby som si sadla – jeden dokonca zakričal: „Ženy by mali vedieť, kde je ich miesto!“ –, a na tvárach niekoľkých ďalších som si všimla zdesenie. A nespôsobila ho hrôza z výlevov týchto dvoch vedcov, ale moja opovážlivosť opraviť mužského kolegu.

Len čo sa dosmejeme, pochváli môj výskum mikroštruktúry uhlia. Pravda je, že som použila vlastné metódy experimentovania a nezvyčajnú formu merania – jedinú molekulu hélia –, ale nepovedala by som, že sa vďaka nim úplne usporiadala celá vedecká oblasť, ktorá sa uhlím zaoberá.

„Viete, že svoje metódy môžem aplikovať aj na iné materiály ako uhlie?“ nadviažem a predstavujem si, aká by bola moja rodina prekvapená, keby bola svedkom tohto pomerne svižného francúzskeho žartovania. Z nejakého dôvodu je pre mňa takmer ľahšie nezáväzne konverzovať vo francúzštine než v angličtine, v ktorej som rozpačitá – buď príliš plachá, alebo príliš otvorená. Akoby ma samotná francúzština osmeľovala a zjemňovala moje ostré hrany.

„Počítame s tým,“ povie. Aj keď náš smiech utíchol, jeho úsmev pretrváva a dodá: „I keď možno čoskoro zistíte, že dobrý byt sa v povojnovom Francúzsku hľadá ťažšie než dobrá vedecká pozícia, a možno budete *madame Weilovej* vďačnejšia než mne.“

Mám veľké šťastie, že mi Adrienne dokázala zabezpečiť izbu v obrovskom byte na rue Garancière, len pár blokov od slávnych miest na ľavom brehu, ako sú Café de Flore a Les Deux Magots. Majiteľka bytu, strohá vdova po profesorovi, ktorá sa nevzdala svojho smútočného čierneho odevu a radšej sa necháva oslovovať len *madame*, ma prijala iba na žiadosť Adrienne, ktorá pracovala s jej zosnulým manželom. Ubytovanie v Paríži je inak takmer nemožné nájsť. Nič to, že používať vaňu môžem len raz do týždňa a prístup do kuchyne mám povolený až po *madame* – vysoké stropy bytu a steny s policami plnými kníh v knižnici premenenej na spálňu sú ako zo sna.

„Poďte.“ *Monsieur* Mathieu pokynie k dlhej chodbe, ktorá sa tiahne preč zo vstupnej haly. „*Monsieur* Jacques Mering netrpezlivo očakáva svoju novú *chercheur*.“

Monsieur Mathieu ma prevedie chodbami okolo troch skupín výskumníkov v bielych plášťoch, medzi ktorými je na môj veľký údiv aj niekoľko žien. Počula som, že Francúzi si cenia inteligenciu nadovšetko – či pochádza z mužského, alebo zo ženského mozgu, je im jedno –, no vždy som tieto vyhlásenia brala ako prázdne reči, lebo zvyčajne prichádzali od samotných Francúzov. No nedá sa poprieť, že tu pracuje mnoho žien, čo je šokujúci rozdiel oproti môjmu poslednému pracovisku.

Nakoniec zastaneme. Stojíme pred otvorenými dverami, ktoré odhaľujú obrovský vzdušný priestor plný čiernych laboratórnych stolov, zariadení a vedcov, ktorí sa hmýria ako včely v úle a každý je tak hlboko zaujatý svojimi úlohami, že si nás nikto nevšimne. Hukot spustených vedeckých prístrojov a bystrých myslí zaujatých priekopníckym výskumom je pre mňa ako symfónia. Neverím v posmrtný život, ale keby som verila, podobal by sa tejto miestnosti.

Jeden muž zrazu zdvihne zrak. Jasnozelené oči sa stretnú s mojimi a v kútikoch sa mu objavajú vrásky, keď sa jeho tvár rozžiarí úsmevom. Úškrn mu zostáva pevne prilepený na perách, keď sa k nám

približuje, čím sa mu zvýraznia vysoké oblúky lícných kostí. Nemôžem si pomôcť a úsmev mu opätujem; jeho radosť je nákazlivá.

„Ach, *mademoiselle* Franklinová, už sme sa vás tu v Paríži nevedeli dočkať,“ povie. „Teda *docteur* Franklinová.“

„Áno, *docteur* Franklinová,“ prisvedčí *monsieur* Mathieu, „rád by som vás predstavil vedúcemu laboratória, v ktorom budete pracovať. Toto je pán Jacques Mering.“

„Je mi potešením.“ Pán Mering mi podá ruku. „Čakali sme na vás.“

Pri tomto srdečnom privítaní sa mi zatají dych a pomyslím si: *Zdá sa, že som konečne tu.*

DRUHÁ KAPITOLA

3. februára 1947

Paríž, Francúzsko

DOVOLTE, ABY SOM VÁM PREDSTAVIL *LABO*," POKRAČUJE „pán Mering s úsmevom a veľkolepo rozhodí ruky. S *monsieurom* Mathieuom v závese ma vedie od stola k stolu, prerušuje *chercheurs* a asistentov uprostred projektu s takou kolegiálnou ľahkosťou, až si nemôžu pomôcť a reagujú dobrosrdečne. *Ako veľmi sa líši prístup* *monsieura Meringa k jeho zamestnancom od prístupu profesora Norrishu na Cambridgei alebo dokonca doktora Banghama v Britskej asociácii pre výskum využitia uhlia*, pomyslím si s miernym zachvením pri nepríjemných spomienkach.

Môj nový nadriadený ma zavedie do prázdneho kúta pri dlhom, širokom čiernom laboratórnom stole a sadne si na stoličku hneď vedľa mňa.

Zatiaľ čo sa *monsieur* Mathieu prizerá, *monsieur* Mering prehovorí: „Som si istý, že *monsieur* Mathieu vám už povedal, ako ste na nás zapôsobili svojou prevratnou analýzou atómovej štruktúry uhlia. Vďaka vašim inovatívnym metódam experimentovania ste získali jedinečný náhľad na štruktúru uhlia a pomohli ste nám pochopiť rozdiely medzi jednotlivými typmi. Dúfame, že naše techniky vám zas poskytnú prostriedky na to, aby ste sa pri skúmaní miniatúrnych svetov, v tomto prípade uhlíkov, dostali ešte ďalej. *Monsieur* Mathieu, ako viete, je jedným z najväčších odborníkov na röntgenovú kryštalografiu a mal

som to ohromné šťastie, že bol mojím učiteľom. Dúfam, že ja sa stanem vaším.“

Jeho slová – taká priama, naliehavá prosba – ma dojmú. Nie som zvyknutá na to, aby sa so mnou vedecký kolega rozprával, akoby mal šťastie, že so mnou pracuje. Zdalo sa mi, že podobná výmena prebieha zakaždým opačne.

Pozriem na oboch džentlmenov a odpoviem: „Bude mi čťou. Ja sa teším, že sa naučím túto techniku a uvidím, kam ma dovedie.“ Od stretnutia s *monsieurom* Mathieuom pred tromi mesiacmi som snívala o tom, aké molekulárne svety by sa mi mohlo podariť odhaliť pomocou tohto, do istej miery nového vedeckého prístupu. Celý postup spočíva v tom, že na kryštalickú látku sa nasmeruje úzky lúč röntgenového žiarenia, ktorý uzamkne atómy na mieste a rozptýli röntgenové lúče, ktoré zanechajú odtlačky na fotografickom filme. Keď sa vyhotoví viacero fotografií pod rôznymi uhlami a za rôznych podmienok, vedci môžu na základe preštudovania vzoru a merania rozptýlených lúčov vypočítať atómovú a molekulárnu trojrozmernú štruktúru tejto látky. Nikdy som sa neodvážila dúfať, že páni Mathieu a Mering budú mať odo mňa podobné očakávania.

Monsieur Mathieu potvrdí moje myšlienky: „Aj my. Naša inštitúcia nemá konkrétne priemyselné ciele, ale naopak zastáva názor, že ak dáme našim vedcom pri výskume a bádani podľa ich záujmov a talentov voľnú ruku, nájdeme v ich objavoch uplatnenie. Pri vašich schopnostiach a našich metódach prechováваме veľkú nádej, že vaša práca prinesie skutočný úspech.“

Keď sa *monsieur* Mathieu rozlúči, objaví sa pri *monsieurovi* Meringovi ďalší *chercheur*, odťahuje ho preč, a tak osamiem pri tom, čo označil za moju pracovnú stanicu. Vidím tu vybavenie, aké som zazrela na pracoviskách iných *chercheurs* – výkonný mikroskop, množstvo kadičiek a skúmaviek, materiály na prípravu preparátov a Bunsenových horákov –, ale vedľa umývadla, ktoré patrí k môjmu stanovisku, leží aj kopa papierov. Prelistujem nimi a vidím, že sú to správy opisu-

júce projekty ostatných *chercheurs* v *labe* a samotného *monsieura* Meringa. Usadím sa na stoličku a začítam sa do Meringových elegantných opisov ílu, kremičitanov a iných jemných materiálov za pomoci röntgenového žiarenia; ak sa so mnou podelí čo i len o časť svojich kryštalografických schopností, bude z neho skvelý učiteľ.

Keď konečne zdvihnem zrak, zistím, že uplynuli dve hodiny. Viac než kedykoľvek sa túžim ponoriť do tajov jazyka, ktorý ma môže naučiť röntgenová kryštalografia, a neskôr chcem podrobiť tejto technike toľko látok, koľko zvládnem. Do koľkých miniatúrnych ríš mi kryštalografia umožní vstúpiť? Dostanem sa i do svetov, ktoré nám môžu ozrejmiť samotnú podstatu života?

Minúty naďalej ubiehajú, keď si prezerám materiály projektov, ktoré prebiehajú v *labe*. V žalúdku mi škvŕka, ale ignorujem to. Ak si budem urputne želať, aby ma obvyklý poludňajší hlad nechal na pokoji, ak sa budem správať, akoby sa to dialo niekomu inému a nie mne, možno takéto každodenné potreby a rozptýlenia neoslabia moju sústredenosť a nebudú mi brániť v práci. Okrem toho, kde by som sa vôbec naobedovala a s kým? V Britskej asociácii pre výskum využitia uhlia som zvykla obedovať doma pripravený obed sama pri narychlo vydrhnutom laboratórnom stole, zatiaľ čo moji mužskí kolegovia jedli v miestnej krčme. Aj keď ma toto odcudzenie mrzelo, uvedomovala som si, aké mám šťastie, že môžem využívať svoje vedecké schopnosti a znalosti, a tak pomôcť vo vojnovom úsilí namiesto toho, aby som pracovala v ženských pomocných poľnohospodárskych zboroch, ako chcel otec.

„*Mademoiselle* Franklinová?“ Zo zamyslenia ma prebudí neznámy hlas a mierny tlak na pleci.

Neochotne odtiahnem pohľad od materiálov a pozriem do tváre mladej ženy. Podľa rovnakého laboratórneho plášťa usúdím, že je moja kolegyňa, ďalšia *chercheur*. Jasnomodré oči jej zväčšujú hrubé okuliare.

„*Oui?*“

„Dúfame, že sa k nám pripojíte na obed.“ Ukáže na skupinu mužov a žien v laboratórnych plášťoch, ktorí ma obklopujú – spolu ich je asi tucet –, a ja rozmyšľam, ako dlho tam stoja a snažia sa upútať moju pozornosť. Mama vždy vravievala, že keď som zahĺbená do „svojej vedy“, nevnímam okolitý skutočný svet.

Po relatívnom nedostatku kolegiality v Britskej asociácii pre výskum využitia uhlia – a predtým na Cambridgei, kde som bola často jedinou ženou v laboratóriu alebo v triede plnej rezervovaných mužov – takmer neviem, ako mám reagovať. Je to skutočné privítanie alebo akési trápne pozvanie z povinnosti? Nechcem, aby sa niekto cítil nútený konverzovať so mnou. Zvykla som si pracovať a stolovať sama a pred odchodom z Londýna som sa na to pripravila.

„Obed?“ vyhrknem bez kľúčovej pauzy.

„Jete, však?“ spýta sa mladá žena dobrosrdečne.

„Ach. Jasné, samozrejme.“

Jeden z mužov dodá: „Väčšinou obedujeme v Chez Solange a...“

Žena mu skočí do reči: „A potom sa venujeme špeciálnemu rituálu, do ktorého vás radi zasvätime.“

Som unesená vlnou ich živej konverzácie a gestikulácie. Opustíme našu budovu a prejdeme cez Seinú. V porovnaní s týmto žiarivým prostredím a živými Parížanmi sa Londýn a jeho obyvatelia zdajú pochmúrni. Čím to je, že ľudia, ktorí prežili na vlastnej koži okupáciu a zlo nacistov, pôsobia napodiv nádejnejšie a pozitívnejšie než tí, ktorí znášali tieto hrôzy len z diaľky? Niežeby som neprikladala význam príšerným stratám na životoch, ktoré Angličania utrpeli počas bombardovaní a na bojiskách, ale nemuseli sa pozeráť nacistom do tváří a sledovať, ako maširujú po ich uliciach, ako Parížania.

Keď kráčame k reštaurácii, počúvam, ako dvaja *chercheurs* – muž a žena – diskutujú o eseji v politickom časopise *Les Temps Modernes*, ktorý redigujú Simone de Beauvoirová a Jean-Paul Sartre. Hoci som o týchto dvoch spisovateľoch počula, texty v ich periodiku mi nie sú veľmi známe, a tak zaujato sledujem, ako dvaja výskumníci vyjadrujú

svoje diametrálne odlišné reakcie na esej, no na konci hádky sa aj tak priateľsky zasmejú. Z úst temperamentných vedcov nevyjde žiadna bezduchá hlúposť.

Pri tradičnom francúzskom *déjeuner*, ktorý pozostáva z ragú so šalátom, zostávam ticho a vstrebávam diskusiu, ktorá sa od Sartra a de Beauvoirovej presúva k súčasnej politickej situácii vo Francúzsku. Keď sa do tejto dobromyseľnej hádky zapájajú v rovnakej miere muži aj ženy, udivuje ma voľný tok myšlienok medzi oboma pohlaviami. Zdá sa, že výstižná prezentácia stanoviska sa cení bez ohľadu na to, kto hovorí. Ženské *chercheurs* nevnímajú potrebu, že by mali predstierať zdvorilosť či ostro argumentovať, ako je to rozšírené medzi ženami v Anglicku mimo čisto dievčenského stredoškolského prostredia, aké som zažila na St. Paul's. Aký nečakaný je tento aspekt francúzskej spoločnosti! Francúzsky štýl výmeny názorov práveže odráža fungovanie v rodine Franklinovcov, ktoré považuje väčšina Angličanov za čudné.

„Čo si o tom myslíte, *mademoiselle* Franklinová?“

„Prosím, volajte ma Rosalind a tykajte si.“ Všimla som si, že všetci sa navzájom oslovujú krstnými menami – niežeby som ich vedela odrecitovať, keby ma vyzvali –, a nechcem, aby si mysleli, že si zakladám na zbytočných ceremóniách. A rozhodne by som nikdy netrvala na tom, aby ma oslovovali formálnym titulom *docteur*.

„Nuž, Rosalind,“ osloví ma ďalšia žena, možno Geneviève, „čo si myslíš ty? Malo by sa Francúzsko vydať cestou Ameriky alebo Sovietskeho zväzu vo svojom budúcom politickom usporiadaní? Akú formu by mala mať naša krajina, keď povstane z popola nacistickej devastácie?“

„Neviem, či sa mi vôbec páči niektorá z možností.“

Dvaja muži, tuším Alain a Gabriel, ktorí boli doteraz najsilnejší zástancovia oboch opačných stanovísk, na seba pozrú a Alain sa opýta: „Ako to myslíš?“

„Áno, povedz nám, čomu veríš,“ pridá sa Gabriel.

Naozaj ich tak veľmi zaujíma, čo si myslím? Mimo mojej najbližšej rodiny som nemala pocit, že by muži dychtili poznať moje názory – či už na vedu, alebo na čokoľvek iné.

„Nuž,“ na sekundu sa odmlčím, aby som si utriedila myšlienky. Je to trik, ktorý mi vstúpila moja dlhoročná vychovávateľka Ada Griffithsová, lebo sa stala svedkom mojej tendencie nefiltrovať svoj prejav a vraviť rovno, čo si myslím. Teraz sa však rozhodnem, že nebudem mierniť svoje slová ani pocity. „Amerika aj Sovietsky zväz sa už vydali skazonosnou cestou, lebo hromadia zbrane a budujú čoraz smrtonosnejšie stroje. Nebolo už dosť vojen a krviprelievania? Nebolo by lepšie, keby sme sa radšej sústredili na jednotu než na naše rozdeľujúce identity?“ Môj hlas znie čoraz zvučnejšie, ako vyjadrujem postoj, o ktorom som neraz debatovala s otcom. „Zdá sa mi, že lepšia by bola úplne nová cesta.“

Celý stôl zmlkne. Dokonca aj vedľajšie rozhovory, ktoré bubľali popri diskusii o politike Ameriky a Sovietskeho zväzu, ustanú. Všetky oči sa upierajú na mňa a ja mám chuť zaliezť pod stôl. Urobila som rovnako hroznú chybu ako pri profesorovi Norrishovi na Cambridgei, keď som bez príkras poukázala na zásadnú medzeru v jeho výskume? Tento konkrétny chybný krok zapríčinil nielen obrovskú hádku s Norrishom, ale profesor okrem iného trval na tom, aby som zopakovala jeho výskum. Oba dôsledky zmarili môj doktorát a oneskorili ho o viac než rok. Už nikdy nechcem zopakovať podobnú chybu.

„Táto vyzerá trochu hanblivo, ale rozhodne jej nechýba odvaha,“ hovorí Alain Gabrielovi dostatočne nahlas, aby som ho počula. „Stačí, že sa rozvášni.“

„Máš pravdu,“ súhlasí Gabriel a dodá: „V *labe* sa taký zápal rozhodne hodí.“

Neviem, čo povedať. Mám na tieto poznámky vôbec reagovať? Sú síce počuteľné, ale zdanlivo sa zhovárajú len medzi sebou. Je možné, že sa im naozaj páčia moje nezaobalené názory, že ich nepovažujú za urážlivé alebo nedôstojné pre ženu?

Keď sa začíname dvíhať od stola a obliekať si kabáty, jedna zo žien nadhodí: „Les Cafés de PC?“

„*Mais bien sûr*,“ odpovie Alain.

„Ideme do ďalšej kaviarne? Nemusíme sa vrátiť do práce?“ opýtam sa trochu v panike, že vo svoj prvý deň budem tak dlho mimo *laba*.

Zasmejú sa a jeden z mužov zvolá: „*Labo* a Les Cafés de PC sú takmer jedno a to isté! Poď, predvedieme ti to.“

Počas našej cesty späť cez Seineu jeden z mužov ukáže na École de Physique et de Chimie, miesto, kde došlo k slávnym objavom Marie a Pierra Curieovcov, za ktoré dostala Marie Nobelovu cenu. Vzrušuje ma predstava, že pôsobím ako fyzikálna chemička na rovnakom mieste ako moja vychýrená modla.

Po vstupe do budovy nezamieri skupina do *laba*, ale do nepoužíwanej časti budovy, v ktorej sa nachádza prázdne laboratórium. Bez slov sa po ňom rozptýlia a každý *chercheur* sa ujme konkrétnej úlohy. Traja začnú oplachovať laboratórne banky, zatiaľ čo iný prinesie vrecko s mletou kávou zo zamknutej skrine. Ďalší dvaja vezmú čerstvo vyčistené banky a začnú v nich variť vodu s kávou nad Bunsenovými horákmi. V priebehu niekoľkých minút už všetci popijáme *café* z odparovacích nádob a pokračujeme v politickej konverzácii tam, kde sme skončili počas obeda.

Keď sa rozhliadam po miestnosti a pozorujem vedcov, ako pijú kávu z laboratórnych nástrojov a polihujú pritom na laboratórnych a písacích stoloch, prepuknem v smiech nad touto nevhodnou scénkou. Čoskoro sa spolu so mnou smejú aj moji kolegovia. Otváram dvere myšlienke, ktorou som si doteraz zakázala zaoberať sa. Je možné, že som prvýkrát v živote našla miesto, kam skutočne patríť?

TRETIA KAPITOLA

14. marca 1947

Paríž, Francúzsko

MONSIEUR MERING NA MŇA UPIERA ZRAK, KEĎ VKLADÁM vzorku kryštálu do goniometra presne podľa jeho pokynov. Potom nastavím goniometer tak, aby bol kryštál umiestnený podľa našej dohody; len čo prejde röntgenové žiarenie kryštálom, chceme získať veľmi špecifické uhly a vzory, aby sme z týchto odrazov mohli pomocou metódy Fourierovej transformácie vytvoriť trojrozmerný model kryštálových atómov. Vrátim sa k nemu celá nedočkavá, kedy konečne nazrieme do vnútornej ríše tohto kryštálu a odhalíme jeho dlho skrývané tajomstvá.

„Možno som sa za celý svoj život nestretol s niekým, kto by si naštuoval röntgenovú kryštalografiu tak rýchlo ako vy,“ zašepká *monsieur* Mering, keď navedie moju ruku k časti kryštalografického zariadenia – rozpačito si uvedomím, že jej názov mi nie je ani po týždňoch strávených v *labo* známy, no spúšťa sa ňou röntgenový lúč. Predstavujem si, ako lúč preniká do kryštálu a potom sa rozptýli do rôznych smerov, zanechávajúc na röntgenovom filme obrazce, ktoré môžeme preštudovať. Vzápätí sa zamyslím nad možnosťami tohto neuveriteľného nástroja, nad svetom nepredstaviteľných detailov, ktoré nám umožňujú vidieť. Hoci je tento proces prácny a zariadenie nie je žiadna hračka, celý vedecký experiment pripomína mágiu, i keď' prebieha neskutočne pomaly, keďže môže trvať hodiny až dni, kým sa sfinalizuje snímka.

„Ďakujem,“ odvetím a snažím sa, aby moje začervenané líca zostali skryté za prístrojom. Je to veľká pochvala od muža, ktorý sa túto techniku naučil od *monsieura* Mathieua, ktorý sa ju zasa naučil od jedného zo zakladateľov röntgenovej kryštalografie, nositeľa Nobeľovej ceny Williama Henryho Bragga, v Kráľovskom inštitúte v Londýne. Moja tvár však rýchlo vychladne, lebo sa primárne sústreďujem na mikrosvety, ktoré sa mi vďaka tejto technike otvoria. Premýšľam: dala by sa použiť aj na iné látky ako kryštály? Inak povedané, aké látky by sme dokázali urobiť kryštalickými, aby sme na ne mohli použiť túto metódu?

„Nehovorte to ostatným,“ dodá so sprisahaneckým žmurknutím, pričom stále šepká a obzerá sa po rušnej miestnosti, v ktorej sa radia vedci a cinkajú sklené kadičky. „Niektorí z nich v nej ešte vždy nie sú celkom zbehlí.“

„Nemusíte sa báť, pane,“ odvetím. Hoci ma zmysel pre povinnosť voči *monsieurovi* Meringovi núti, aby mi ani vo sne nenapadlo prezradiť svojim novým priateľom takúto maličkosť, zahorí vo mne ochranný inštinkt a musím sa zdržať, aby som úprimne neobhájila ich schopnosti. Aj keď od nášho zoznámenia uplynulo iba šesť týždňov, prechovávam k nim také silné kamarátstvo, až som si istá, že by pre mňa urobili to isté.

„Kedy ste ma začali oslovovať ,pane‘?“ Naše pohľady sa stretnú a v jeho očiach sa veselo zablýska. Dnes si prvý raz namiesto vedy, ktorú mám k dispozícii, plne uvedomujem prítomnosť iného človeka. „Možno mám na starosti toto *labo* a možno technicky spadáme pod ministerstvo obrany, ale nevediem vojenskú operáciu. Nie som a ani nikdy nebudem ,pán‘.“

„Rozumiem, p...“ potlačím silu zvyku, ktorý mi zostal po nepríjemných rokoch štúdia u profesora Norrishu na Cambridgei. Ani keď som sa dostala do Britskej asociácie pre výskum využitia uhlia, kde pod vedením ústretovejšieho doktora Banghama vládla neformálnosť a nezávislosť, nedokázala som sa tohto zvyku zbaviť. Tu na

tom budem musieť viac popracovať, ak nechcem, aby ma označili za outsidersa. „*Monsieur Mering*.“

Zaujímalo by ma, kto sa v skutočnosti skrýva za jeho priateľským správaním a bystrou myslou. Pri jednom z našich teraz už pravidelných obedov v Chez Solange sa so mnou ostatní *chercheurs* podelili o klebety, že je v skutočnosti žid, ale ako mnohí francúzsko-židovskí vedci sa počas nacistickej okupácie odsťahoval z Paríža do menej nebezpečného laboratória na vidieku a neprihlásil sa k svojmu židovskému pôvodu. Hoci život bez riadnych dokladov totožnosti v čase vojny priniesol *monsieurovi* Meringovi isté riziká, toto rozhodnutie bolo, samozrejme, oveľa menej riskantné než alternatíva. Všetci sme poznali židov, ktorých nacisti odvliekli a zabili v koncentračných táboroch. Moja rodina sa dokonca ujala židovských utečencov, ktorí mali to šťastie, že sa im počas vojny podarilo utiecť. V menšej skupine na ceste späť do *laba* mi dve *chercheurs* – Geneviève a Marie – pošepli, že napriek jeho dokonalej francúzštine sa *monsieur* Mering narodil v Rusku. Okrem toho mi prezradili, že sa im zdá príťažlivý. Pri tomto priznaní mi očerveneli líca. Stotožňujem sa s ich názorom, ale nechcem si to priznať dokonca ani sama pred sebou. Okrem toho sa zdá, že nikto nevie podrobnosti o súčasnom osobnom živote *monsieura* Meringa, čo je zvláštne vzhľadom na rozsah kolegiality a družnosti v *labe* aj mimo neho.

Kto je Jacques Mering? Ach áno, veľmi rada by som to vedela. Prečo sa cítim ako malé dievča, keď naňho myslím, hoci som dvaťsaťšesťročná žena?

„Takže,“ ozve sa *monsieur* Mering a zo všetkých síl sa snaží znieť profesionálne, „povedzte mi, čo vidíte, keď sa pozeráte na tento obraz.“ Podá mi snímku, ktorú sme vyhotovili začiatkom týždňa. Vzor-ka, ktorú sme pripravili a vložili do röntgenového prístroja dnes, bude bombardovaná röntgenovými lúčmi viac než deň, aby sa podarilo zachytiť takýto obraz.

Skúmam roztrúsené bodky na filme a sústredné kruhy v strede. Sú v rôznych odtieňoch sivej, bielej a čiernej. Využijem zvláštny dar,

ktorý sa so mnou nesie celý život, rozostriem svoj pohľad a vzory mi dajú jasne najavo, čo sa v nich skrýva.

„No, samozrejme, musela by som urobiť všetky náležité merania, ale spôsob, akým sa tieto škrvny líšia v intenzite, mi napovedá, že röntgenové lúče boli v dôsledku povahy kryštálu na niektorých miestach koncentrovanejšie a na iných zas blokované,“ ukážem na bodky na filme, „čo nám môže pomôcť pochopiť, ako sú v kryštáli usporiadané atómy.“

„Čo vidíte?“

Siahnem po ceruzke a kúsku papiera, ktoré sú nablízku, a nahrubo načrtnem trojrozmerný obraz. „Keby som mala hádať – čo robím nerada, lebo radšej pracujem so všetkými možnými údajmi –, z tejto perspektívy by mohla štruktúra vyzeráť takto.“ Chvíľu váham, kým mu náčrt podám. Môžem si dovoliť riskovať so svojím odhadom? Je v rozpore s mojím vedeckým vzdelaním podeliť sa o záver bez úplného experimentu alebo jasného dôkazu. Je to v rozpore s perfekcionizmom, ktorý je mojou súčasťou od detstva. A predsa mu nedokážem povedať nie a sklamať ho. Preto mu vložím papier do ruky.

Jeho oči sa takmer nepostrehnuteľne rozšíria a potom, bez toho, aby náčrt okomentoval, sa opýta: „Zmenili by ste niečo pred zachytením ďalšej snímky?“

„Existujú rôzne uhly, pod ktorými by som mohla na kryštál namieriť röntgenové lúče, aby som zmenila ich rozptylenie, a mám určité predstavy o tom, ako do prístroja umiestniť kryštál, aby sme zvýšili pravdepodobnosť, že zachytíme celú štruktúru.“ Zapišem si niekoľko výpočtov a ukážem mu svoj plán pre túto konkrétnu vzorku.

„*Incroyable*,“ vysloví pomaly a neuhýba pohľadom. „Váš cit pre vzory je ohromujúci. S vašou odbornou zdatnosťou v príprave materiálov na výskum a analýzu a so všetkými inovatívnymi technikami sa neviem dočkať, čo objavíte. Predstavte si, čo všetko nám môžu odhaliť vaše zistenia o štruktúre týchto látok, o ich správaní a funkcii.“

„Pevne dúfam, že splním vaše očakávania, *monsieur* Mering.“

MARIE BENEDICT

Smiech, ktorý sa mu zvyčajne objavuje v očiach alebo v kútikoch úst, zmizne a na chvíľu ma premôže strach, že som ho sklamala. No potom šepne: „Rosalind,“ a mne sa zatají dych, keď prvý raz počujem z jeho pier svoje meno. „Ako môžete niečo také vôbec vysloviť? Už teraz ste prekonalí všetky nádeje, ktoré som do vás vkladal.“

ŠTVRTÁ KAPITOLA

22. marca 1947

Paríž, Francúzsko

V ERÍM, ŽE SI SA ZALÚBILA DO PARÍŽA, ROSALIND. ROZ-
„kvitla si tu tak, ako sa ti to na Cambridgei nikdy nepodarilo. Dokonca sa už aj obliekaš ako Francúzka,“ poznamená Adrienne, keď si odchlipne po večeri z espressa.

Uhladím si širokú smaragdovozelenú sukňu, do ktorej som si moderne zastrčila vyžehlenú bielu blúzku, a vyžívam sa v jej komplimente. Adrienne zvyčajne chváli iba moju myseľ.

Pokračuje v rozprávaní a gestikuluje, prechádzajúc sa po svojom pomerne chudobne zariadenom, ale útulnom byte, v ktorom má na viditeľnom mieste vystavené rodinné fotografie, čo sa jej podarilo prepašovať, keď odišla z Paríža do Londýna tesne pred príchodom nacistov, a potom ich priniesla so sebou, keď sa mohla bezpečne vrátiť. Adrienne tušila, že židovský pôvod a veda z nej urobia v očiach nacistov ľahký terč. Urobila múdro, keď utiekla práve včas.

„Čakala som, že ku mne prídeš každú nedeľu na večeru, ale bolo pomerne ťažké...“ odmlčí sa, hľadá ten správny výraz, „... ako to vy Angličania hovoríte? Zapísať sa do tvojho tanečného poriadku.“

Smejem sa na tom, ako sa sofistikovaná Adrienne snaží použiť hovorovú anglickú frázu. Samozrejme, že sa to k nej nehodí, lebo Adriennin intelekt a svetonázor sú príliš široké na úzkoprsosť anglickej spoločnosti. „Ospravedlňujem sa, Adrienne. Ostatní *chercheurs* ma

zamestnávajú aj cez víkendy. Keď bolo ešte chladno, išli sme si zalyžovať, teraz, keď sa oteplilo, sme boli na túre v lese pri Chantilly a počas daždivých popoludní sme si pozreli niekoľko výstav v Grand Palais.“

„To znie úžasne. A úplne primerane tvojmu veku a záujmom. Dúfam však, že sa budeme vídať pravidelnejšie, keď sa na jar oteplí a budeš sa môcť pridať ku mne a k niekoľkým priateľom na pravidelných tenisových zápasoch,“ hovorí a pripomenie mi tak šport, ktorý sme spolu rady hrávali, keď sme žili v Cambridgei.

Jej vidlička sa vznáša nad zákuskom, ktorý som priniesla na večeru, zmesou, čo som poskladala zo skromných položiek, ktoré sú v súčasnosti dostupné na trhoch, konkrétne z konzervovaného mlieka, cukru, kúska nasekanej čokolády poslanej z Anglicka, banánu a zo smotanového syra.

„V každom prípade, hoci ťa zbožňujem, nechcela by som, aby si trávila víkendy so starou ženou.“

Pri tejto poznámke si takmer nahlas odfrknem. Adrienne Weillovú by nikto nenazval starou ženou. Pravda, má po štyridsiatke a vedecké vzdelanie získala od samotnej Marie Curieovej, ale táto brilantná židovská fyzička a inžinierka sa zapája do života okolo seba viac než väčšina mužov či žien, ktorí majú o dvadsať rokov menej. Vďaka svojej pozícii metalurgičky v námornom výskumnom laboratóriu, ktoré sponzoruje vláda, je úzko prepojená nielen s formujúcim sa vedekým odvetvím, ale aj s politikou.

„Tvoja rodina ťa už navštívila, však? Aj oni naplnili tvoj ‚tanečný poriadok‘?“ opýta sa s krivým úškrnom. Adrienne a jej dcéra Marianne, ktorá ju sprevádzala do Londýna, sa za tie roky, čo strávili v Anglicku, veľmi dobre spoznali s mojou rodinou. Vždy sme s nimi oslavovali židovské sviatky a moji súrodenci si radi našli zámienku, aby ma navštívili v Cambridgei, kde som bývala v penzióne, ktorý Adrienne viedla pre svojich niekoľkých študentov popri učení. Aký odlišný by bol môj život bez tejto vzácnej priateľky, ktorá predstavovala príklad bohatého života, aký môže viesť každá vedkyňa.

Neviem si predstaviť, pomyslí si, že by som nikdy nezaklopala na jej dvere v Cambridgei a nepožiadala ju o hodiny francúzštiny, ktoré prisľúbila tým z nás, ktorí prispeli na jej profesorský plat.

„Zatiaľ ma navštívili iba Jenifer a Colin.“ Porozprávam jej o návštevách Colina, staršieho z mojich dvoch mladších bratov, a sestry Jenifer, ktorá je odo mňa o deväť rokov mladšia a ešte vždy študuje na St Paul's, takže niekedy ju vnímam skôr ako neter než súrodenca. „Mama plánuje prísť do môjho bytu budúci týždeň, keď *madame* odíde na dva týždne preč. Pripravím jej posteľ v salóne.“

„Tvoja mama si neželá ubytovať sa v hoteli?“ Adrienne sa zatvári prekvapene.

„Chce na vlastnej koži zažiť môj život, a to znamená bývať a jesť tam, kde ja, a navštevovať *labo*. Alebo to aspoň tvrdí.“

Adrienne nadvihne veľkolepé obočie. „Myslíš, že sú za tým aj iné motívy?“

„Vieš, že moji rodičia váhali, či mám ísť do Paríža. Obávali sa, že mesto sa po vojne stále borí s problémami a že by som tu nemusela...“

Adrienne mi skočí do reči a dopovie za mňa: „... byť schopná žiť v štandarde, v ktorom si bola vychovaná.“

V uzavretej spoločnosti mi nerobí problém priznať, že Franklinovci sú súčasťou pomerne exkluzívnej anglo-židovskej komunity, ktorá siaha svojím rodokmeňom nielen k významnému pražskému rabínovi Löwovi zo šestnásteho storočia, ale aj ku kráľovi Dávidovi, zakladateľovi Jeruzalema, ktorý panoval v Izraeli okolo roka 1000 pred Kristom. Krátko po tom, ako sa moji predkovia presťahovali z Poľska do Anglicka na začiatku osemnásteho storočia, vstúpili do obchodného a finančného sveta, a tým sa začali stáročia blahobytu, pričom nechýbali vymenovania vysokopostavenými činiteľmi a posty vo vláde. No hoci rodina Franklinovcov nahromadila veľké bohatstvo, otec vždy trval na tom, aby sme žili opatrne, relatívne skromne, bez výstredného správania. To znamená, že hoci náš starý otec vlastní veľkolepý mestský dom v Londýne a panstvo v Buckinghamshire, ja

a moji štyria súrodenci sme cestovali metrom, vyrastali sme v pohodlí, ale umiernené v našom dome v Bayswateri a značnú časť voľného času sme venovali dobročinnosti, najmä pomoci židom utekajúcim pred Hitlerom, ktorým sme zabezpečovali stovky vstupných povolení a prijímali ich deti vďaka záchranej akcii *Kindertransport*. A to všetko popri našom zvyčajnom úsilí pre otcovu obľúbenú charitatívnu organizáciu Working Men's College, kde pôsobil ako riaditeľ a po večeroch vyučoval v programe, ktorého cieľom bolo preklenúť rozdiely v spoločenských vrstvách a poskytnúť príležitosti pracujúcej triede.

Ako vždy keď sa spomenie bohatstvo mojej rodiny, cítim, ako mi tvár zahorí zmesou rozpakov a hnevu. Adrienne vie lepšie než väčšina ostatných ľudí, že moja rodina sa nikdy nechválila svojim blahobytom. Môj otec vlastne vynakladá veľké úsilie, aby dosiahol presný opak.

Usilovne sa snažím zachovať pokojný hlas: „Tak to nie je. Skôr sa im nepáčilo, že som krátko po skončení vojny tak ďaleko.“

„Úplne ti rozumiem, Rosalind. Si krásna mladá žena, ktorá žije sama v meste, čo iba donedávna okupovali nacisti. Je prirodzené, že Ellis a Muriel majú obavy o tvoju bezpečnosť.“ Po dúšku espressa dodá: „Samozrejme, musíš svojej matke dokázať, že sa nemá čoho báť a môže mať radosť zo všetkého, čo ti Paríž ponúka.“

Usmejem sa a v duchu uvažujem, ako dobre Adrienne rozumie fungovaniu mojej rodiny. „Presne tak znie môj plán. Štyri dni maminej návštevy som naplánovala do posledného detailu. Pripravím jej niekoľko francúzskych jedál z bohatých zásob, ktoré sa dajú nájsť na trhoch...“

Zasmejeme sa na tejto ironickej poznámke, keďže trhoviská sú preslávené svojimi nedostatkami.

Pokračujem: „A potom spolu navštívime impresionistickú výstavu a cez víkend zjídeme do divadla Comédie-Française. Skôr ako odíde, zabezpečím jej kompletnú prehliadku *laba* a predstavím ju *chercheurs* – svojim šarmantným priateľom. Vďaka tomu doma zrefe-